

Погребняк А.Ю.
аспірант НТУУ «КПІ»
Левченко О.П.
аспірант НТУУ «КПІ»

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИЗИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено сучасний фінансовий стан вітчизняних промислових підприємств у динаміці, розглянуто підходи до визначення кризи на підприємстві, проаналізовано фактори, що її обумовлюють і удосконалено поняття «криза» по відношенню до діяльності підприємства.

Ключові слова: криза, підприємство, банкрутство, ризик

Вступ. Загострення політичної та макроекономічної нестабільності, навіть у розвинених країнах, значно ускладнили умови функціонування всіх суб'єктів господарювання та зумовили наростання невизначеності зовнішнього середовища. За таких умов, останнім часом зросла увага до обговорення кризових явищ на рівні окремого підприємства, збільшилась кількість досліджень вчених-економістів у цьому напрямку. Зокрема, проблематиці діяльності підприємств у кризових умовах присвячені дослідження в працях таких авторів як О.В.Василенко, Е.М.Коротков, Л.О.Лігоненко, О.М. Скібіцький, А.Д. Чернявський, З.Є.Шершньова та інші. Серед зарубіжних вчених, криза, як елемент теорії економічних циклів та економічної кон'юнктури досліджувалась Дж.М.Кейнсом, Й.Шумпетером, М.Фрідменом, П.Самуельсоном, Ж.Сімонді, їх послідовниками та опонентами.

Постановка задачі. Дослідження теоретичних засад кризового стану підприємства зумовило такі цілі, що потребують вирішення, а саме систематизувати фактори, що обумовлюють появу та розвиток кризових явищ у діяльності підприємства; удосконалити категорію “криза” по відношенню до діяльності підприємства; проаналізувати її динаміку.

Результати дослідження. Аналізуючи розвиток економіки України, можна стверджувати, що кризовий стан та нестабільність є характерними процесами для нашої держави. На діяльність вітчизняних підприємств значною мірою впливають політична дестабілізація, недосконалість законодавства та недостатній рівень державної регуляторної політики, глобальна фінансово-економічна криза.

Банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане з погіршенням його фінансового стану і отриманням збитків. За даними Державного комітету статистики в 2009-2010 роках збитки підприємств України суттєво зросли. Найнижча чисельність збиткових підприємств спостерігалася в 2007 році – 32,5%. В 2008 році їх кількість зросла до 38,9%, а в 2009 – 47,2%. Згідно з

повідомленням, зі збитком 2011 рік закінчили 36% підприємств країни проти 41% у 2010 році.

2011 рік завершили зі збитком 40,8% промислових підприємств України. Позитивний фінансовий результат (сальдо) підприємств промисловості за 2011 рік становив 65 млрд. 656,3 млн. грн. проти 26 млрд. 530,5 в 2010 році [3].

Як бачимо, динаміка позитивна, проте не можемо говорити про сталу тенденцію, оскільки кількість підприємств, проти яких порушено чи розпочато справу банкрутства стабільно зростає.

Динаміка банкрутств в Україні істотно збільшилася в період кризи. Також характерною особливістю є зростання чисельності державних підприємств-банкрутів. Одночасно збільшується кількість підприємств, що отримують збитки від своєї діяльності, а отже мають передумови для банкрутства в майбутньому. Більшість підприємств України знаходяться або в кризовій ситуації або на межі кризи. Підприємствам необхідно створити систему заходів, що допоможе завчасно спрогнозувати банкрутство, виявити негативні кризові явища та застосувати заходи антикризової політики управління щодо недопущення чи подолання фінансової кризи.

На думку А.П. Градова та Б.І. Кузіна [2], втрата здатності внутрішнього механізму до саморегуляції не відбувається раптово. Існує певний проміжок часу між дією фактора-катализатора кризи та досягнення кризою свого піку - потребою ліквідації підприємства у зв'язку з неможливістю продовження функціонування, і ця характеристика течії кризи (тривалість визрівання або швидкість поглиблення кризи) є індивідуальною властивістю окремої мікроекономічної системи.

Для розуміння такого явища, як криза, важливим є узагальнення всіх положень, які так чи інакше мають відношення до неї. Для конкретизації доцільно проаналізувати погляди вчених на її сутнісні ознаки, фактори та причини виникнення в економічно-соціальной системі, а також вплив на функціонування підприємства.

З.Є. Шершньова наводить таке визначення: „Криза - загальна універсальна фаза будь-якого циклу, період порушення рівноваги" [8, с.149].

Згідно з визначенням В.О. Василенка: „Криза - це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості у навколишньому середовищі" [1, с.12].

Представники класичного напрямку по-різному характеризують кризу. Так, Дж. Ст. Міль характеризує кризу так, — «криза..., коли погляди зазнають серйозних змін». Таке визначення кризи дозволяє припустити, що йдеться про тимчасовий інтервал, протягом якого відбувається переродження або реструктуризація підприємства. Дж. М. Кейнс говорив про кризу як про «катастрофічне падіння інвестицій, скорочення господарської активності і масові звільнення». Н. Д. Кондратьєв називав кризу рецесією — «тимчасовою фазою, протягом якої відбувається спад господарської активності». За теорією Л. Троцького та сучасних неомарксистів криза

характеризується як «стан уповільнення розвитку, наступний за станом прискорення». Учені сучасної західної неокласичної школи (Дж. Хікс, Дж. Дьюзенбері) вважають, що кризи є «наслідком випадкових дій, імпульсів або шоків на економічну систему, що і викликає дисбаланси у фінансових і економічних відносинах учасників господарських процесів». До того ж вони акцентують увагу на тому, що характерною особливістю кризи є періодичність її появи.

Кризи в Ж.Сімонді — це результат внутрішніх суперечностей капіталізму, результат загального надвиробництва і відповідно недоспоживання, а не диспропорцій в окремих галузях [6].

Загалом фактори, що обумовлюють появу та розвиток кризових явищ у діяльності підприємства, можна виокремити в рис. 1.

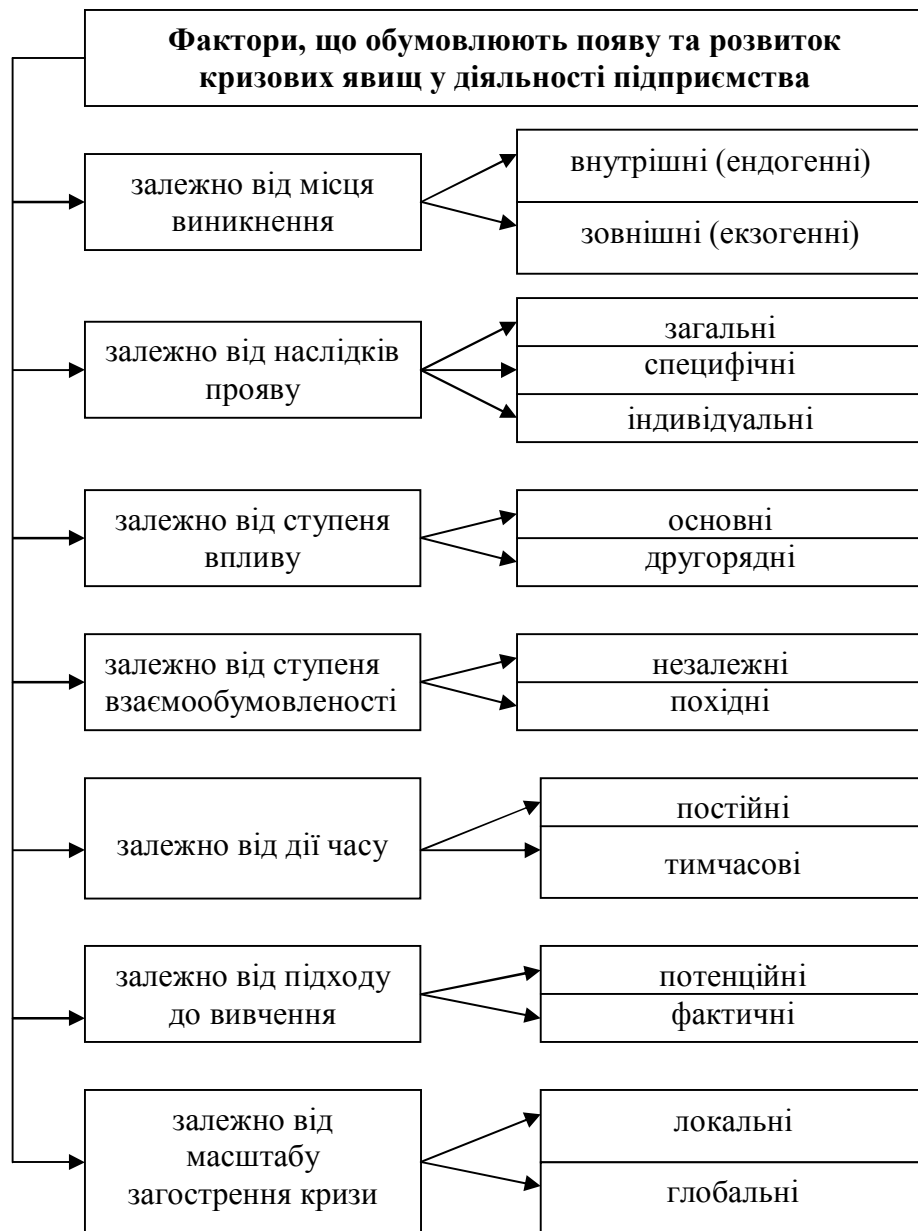

Рис. 1. Класифікація факторів, що обумовлюють появу та розгортання кризових явищ в діяльності підприємства (доповнено автором на основі: [1;6;9])

Зазначені фактори, у свою чергу, включають більш конкретні чинники. Так, важливим чинником кризового стану підприємства можуть бути надмірні витрати виробництва продукції через значну частку невиробничих затрат. Заходи, що вживаються для їх усунення, водночас сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції підприємства. Ефективній господарській діяльності значною мірою сприяє обґрунтована система маркетингових заходів і методів стратегічного планування, що враховують ринкову ситуацію. З ними тісно пов'язані реалізація функцій та завдань фінансового менеджменту, досвід комерційної діяльності, знання правових засад. Часто через некоректне фінансове планування та прогнозування термінів і обсягів надходження прибутків, а також несвоєчасне здійснення платежів підприємство стає неплатоспроможним. Наслідки негативної дії тих чи інших факторів можна передбачувати, а отже, своєчасно вживати заходів, спрямованих на їх усунення та ослаблення, якщо постійно відстежувати ознаки погіршення економічного стану підприємства [7].

Для кожного підприємства існує своє співвідношення зовнішніх (спад об'єму національного доходу; зростання інфляції; сповільнення платіжного обороту; нестабільність податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття) і внутрішніх (неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їх ліквідність); надто велика частка позиченого капіталу; висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу; зростання дебіторської заборгованості; неефективний фінансовий менеджмент) факторів кризи, які визначають необхідність антикризового управління. Крім того, для них характерне й одночасне поєднання суб'єктивних і об'єктивних складових. Їх ігнорування обумовлює суттєві негативні наслідки, зокрема, і банкрутство.

Розвиток кризи на рівні мікроекономічної системи (підприємства) структурно поділяється на три фази: прихована криза (або криза ефективності); криза платоспроможності; криза розрахунку (загроза банкрутства, неплатоспроможність).

Аналіз досвіду діяльності вітчизняних підприємств дає змогу зробити висновок, що кризи найчастіше проходять у дві фази, коли після різкого погіршення ситуації настає період поступової стабілізації (адаптації). Практика також показує, що підприємства, які затримуються на першій фазі, ризикують опинитися на межі фінансового банкрутства. Саме тому основними завданнями менеджменту в кризових ситуаціях є недопущення або пом'якшення шокового стану, якому властиві відсутність планування, неефективне управління, розрив міжособових і міжгрупових відносин, хаос у структурі організації [5].

Аналіз факторів, які обумовлюють появу і розгортання кризових явищ, фаз кризи, конкретних показників діяльності підприємств дає можливість конкретизувати сутнісні ознаки кризи на рівні підприємства [4;5;7]:

–криза віддзеркалює сутність та характер протиріч, які накопичені в межах господарської системи і потребують свого розв'язання для забезпечення подальшого функціонування або розвитку системи;

–криза підприємства являє собою, в першу чергу, процес, який характеризується певною тривалістю і відповідно має певні часові межі;

–криза є об'єктивним економічним процесом, основу якого формують тенденції розвитку окремих видів діяльності підприємства, його окремих управлінських підсистем;

–основною ознакою кризи є суттєве порушення або втрата життєздатного стану підприємства внаслідок порушення параметрів життєздатності;

–криза може виникати на усіх стадіях життєвого циклу підприємства, виступати як гальмо подальшого розвитку підприємства та переходу на наступну стадію його розвитку або виконувати функцію ініціації передчасного старіння та ліквідації підприємства;

–криза носить циклічний характер, тобто виникає з певною періодичністю;

–розгортання кризи генерується сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів, співвідношення між якими та перелік яких також носять індивідуальний характер;

–виникнення кризи обумовлює певні загрози та ризики для процесу функціонування підприємства, а її проходження (подолання) має певні наслідки для подальшої «долі» підприємства - позитивні, якщо має місце розв'язання накопичених протиріч та забезпечення оновлення фундаментальних засад ведення бізнес, або негативні, якщо наслідком кризи є призупинення діяльності підприємства, виникнення ситуації банкрутства, добровільна або примусова ліквідація як господарського суб'єкта.

Чітке усвідомлення всіх сутнісних ознак прояву кризи виступає важливою складовою здійснення як стратегічного, так і тактичного управління підприємством, у т.ч. і застосування відповідного комплексу антикризових заходів.

Висновки. Отже, на нашу думку криза – це реакція на пік загострення протиріч соціально-економічного характеру на підприємстві, який є наслідком сукупності проблем, що склалися в результаті об'єктивних та суб'єктивних причин, і тісно взаємопов'язаний з поняттям «ризик».

Такий підхід до визначення даної категорії дає можливість у процесі аналізу діяльності підприємства враховувати всю сукупність факторів, що обумовлюють появу та розвиток кризових явищ, їх чинників та причин, сформулювати комплексні підходи до управління кризовими процесами (протидії, недопущення, мінімізації, подолання і т.п.).

Перелік посилань

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: [Навч. Посібник]. / В.О. Василенко - К.: ЦУЛ, 2003. - 504 с.

2. Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления" / Под ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина, С.-Петербург, 1996, с. 510.
3. Державний комітет статистики України . [Електронний ресурс]. - Режим доступу www.ukrstat.gov.ua
4. Коротков Э.М. Антикризисное управление [Учебник] / Под ред. Э. М. Короткова. - М.: ИНФРА-М, 2003. - 432 с.
5. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: [Текст] навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко // Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2005. – 376 с
6. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: [Навч. посіб.]/ О.М.Скібіцький - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 568 с.
7. Чернявський А. Д. Антикризове управління підприємством: [Навч. посіб.]/ А.Д. Чернявський— К.:МАУП, 2006. — 256 с.: іл. — Бібліогр.: 242–245.
8. Шершньова З.Є. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. / З. Є. Шершньова, В. М. Багацький, Н. Д. Гетманцева; За заг. ред. З. Є. Шершньової. - К.: КНЕУ, 2007. - 680 с., с.149

Погребняк А.Ю., Левченко О.П.

ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ КРИЗИСА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье исследовано современное финансовое состояние отечественных промышленных предприятий в динамике, рассмотрено подходы к определению кризиса на предприятии, проанализированы факторы, которые его обуславливают, а также усовершенствовано понятие «кризис» по отношению к деятельности предприятия.

Ключевые слова: кризис, предприятие, банкротство, риск.

Pogrebnyak A., Levchenko O.

PROBLEMS AND USE OF THE CONCEPT OF CRISIS IN BUSINESS

The financial condition of the domestic industry dynamics investigated in the present paper, discussed approaches to the definition of the crisis in the company, analyzed the factors that cause it, as well as refined the concept of "crisis" in relation to the activities of the enterprise.

Keywords: crisis, business, bankruptcy risk.
